वाक्यरचना।

उपपद विभक्ति:-

विशिष्ट धातूला अथवा विशिष्ट अव्ययाला (त्यांची कारके कशीही असली तरी) ज्या विशिष्ट विभक्तीची अपेक्षा असते, तिला 'उपपद विभक्ति' असे म्हणतात.

टीप – *अशी खूण केलेले धातू व अव्यये परिशिष्ट १ मधील असून सर्वसाधारणपणे वापरात असणारे धातू व अव्ययेही समाविष्ट आहेत.

अ. धातूनां प्रयोगः।

धातूनां प्रयोगं कृत्वा संस्कृतभाषया वाक्यानि लिखत।

	धातुः	विभक्तिः	उपयोग	उदाहरणम्
*१.	गम् → गच्छ् (१ परस्मैपद) (जाणे)	द्वितीया	जेथे जायचे त्याची	मातामही **देवालयं** गच्छति। बालकः **उद्यानं** गच्छति।
*२.	याच् (१आत्मनेपद) (मागणे)	द्वितीया	ज्याच्याकडे मागायचे त्याची	वामनः **बलिं** वसुधां याचते। याचकः **नृपं** धनं याचते।
*३.	दा → यच्छ् (१ परस्मैपद); दा (३ उभयपद) देणे	चतुर्थी	ज्याला द्यायचे त्याची	वृक्षः **जनेभ्यः** छायां यच्छति/ददाति। शिक्षकः **बालकाय** पुस्तकं यच्छति/ददाति।
*४.	रुच् → रोच् (१ आत्मनेपद) आवडणे	चतुर्थी	ज्याला आवडते त्याची	**गणेशाय** मोदकः रोचते। **बालकाय** क्रीडा रोचते।
* ५.	स्पृह् (१० उभयपद) इच्छा करणे	चतुर्थी	ज्याची इच्छा त्याची	बालिका **कुण्डलाय** स्पृहयति। छात्रः **अभ्यासाय** स्पृहयति।
*६.	कथ् (१० उभयपद) सांगणे	चतुर्थी	ज्याला सांगायचे त्याची	अध्यापकः **छात्राय** कथां कथयति। बालकः **मित्राय** कथां कथयति।
*७.	सम् + ऋ (१ परस्मैपद) अर्पण करणे	चतुर्थी	अर्पण करावयाचे ज्याला त्याची	अहं **देवाय** नैवेद्यं समर्पयामि। माता **देवाय** पुष्पं समर्पयति।
*८.	रक्ष् (१ परस्मैपद) रक्षण करणे	पञ्चमी	ज्याच्यापासून रक्षण त्याची	देवः भक्तान् **सङ्कटात्** रक्षति। माता बालकं **सर्पात्** रक्षति।
*९.	वि + रम् (१ परस्मैपद) थांबणे	पञ्चमी	ज्यापासून थांबायचे त्याची	धीराः **स्वकार्यात्** न विरमन्ति। पण्डितः **अभ्यासात्** न विरमति।
*१०.	वि + तृ → तर् (१ परस्मैपद) देणे, वाटणे	सप्तमी	ज्याला दयायचे त्याची	वितरति गुरुः **प्राज्ञे** विद्यां यथैव तथा **जडे**। गुरुः **शिष्येषु** विद्यां वितरति।
११.	क्लृप् (१ आत्मनेपद) कारण असणे	चतुर्थी	ज्यास कारण ठरते त्याचे	प्रयत्नः **अर्थाय** कल्पते। ज्ञानं **सुखाय** कल्पते।

१२.	भू → भव् (१ परस्मैपद) असणे	चतुर्थी	क्रिया ज्या हेतूसाठी असते, त्याची	सतां धनं **दानाय** भवति। मुखं **भाषणाय** भवति।
१३.	क्रुध् (४ परस्मैपद) रागावणे	चतुर्थी	ज्याच्यावर रागवायचे त्याची	माता **बालकाय** क्रुध्यति। शिक्षक: **छात्राय** क्रुध्यति।
१४.	कुप् (४ परस्मैपद) रागावणे	चतुर्थी	ज्याच्यावर रागवायचे त्याची	माता **बालकाय** कुप्यति। शिक्षक: **छात्राय** कुप्यति।
१५.	द्रुह् (४ परस्मैपद) तिरस्कार करणे	चतुर्थी	ज्याचा तिरस्कार करायचा त्याची	दुर्जन: **सज्जनाय** द्रुह्यति। सत्यप्रिय: **असत्याय** द्रुह्यति।
१६.	स्निह् (४ परस्मैपद) प्रेम करणे	सप्तमी	ज्याचावर प्रेम करावयाचे त्याची	माता **पुत्रे** स्निह्यति। अध्यापक: **छात्रेषु** स्निह्यति।
१७.	पत् (१ परस्मैपद) पडणे	सप्तमी	जेथे पडणे त्याची	फलं **भूमौ** पतति। बालक: **जले** पतति।